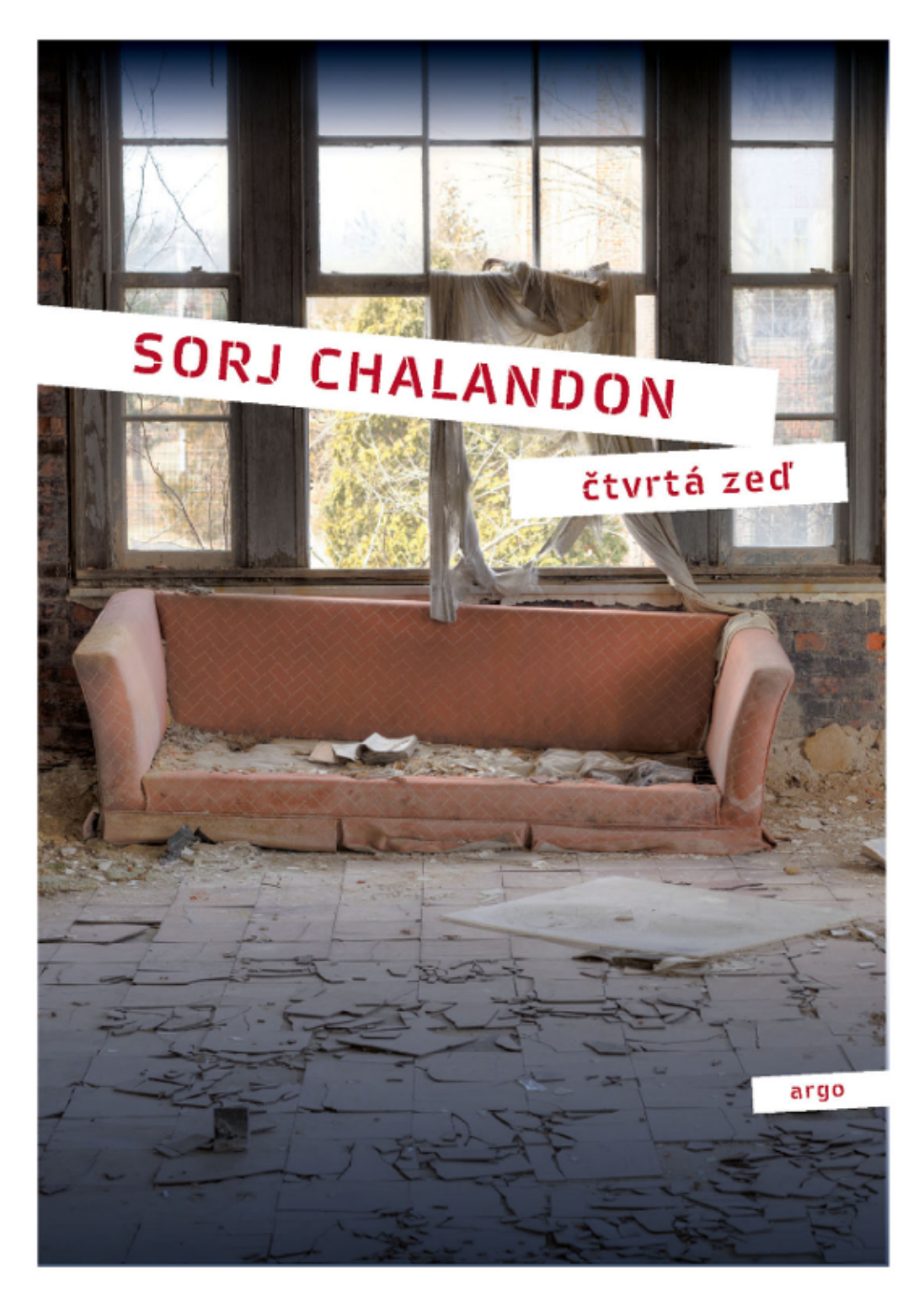

A photograph of a dilapidated room. In the background, a large multi-paned window looks out onto a street with trees. A piece of light-colored fabric is draped over the window frame. In the foreground, a worn, orange-colored sofa sits on a floor of cracked and broken tiles. Debris is scattered on the floor and on the sofa. The walls are crumbling and exposed brick is visible on the right.

SORJ CHALANDON

čtvrtá zed'

argo

SORJ CHALANDON

ČTVRTÁ ZEĎ

argo

Tato kniha vychází za přispění programu na podporu publikační činnosti Francouzského institutu.

Cet ouvrage a bénéficié du soutien des Programmes d'aide à la publication de l'Institut français.

**INSTITUT
FRANÇAIS**
PRAGUE

© Éditions Grasset & Fasquelle, 2013

Czech edition © Argo, 2016

Translation © Danuše Navrátilová, 2016

ISBN 978-80-257-1742-4 (váz.)

ISBN 978-80-257-1959-6 (e-kniha)

*Pro Valentinu,
která se mě zeptala, jestli si bude smět
vzít do nebe svého medvídka...*

PROLOG

„Hle! Tyto osoby vám zahrají příběh o Antigoně. Antigona, to je ta malá, hubená, která sedí tamhle a nic neříká. Dívá se rovně před sebe. Přemýšlí. Přemýšlí o tom, že se za chvíli stane Antigonou, že se náhle vyřítí z hubené, snědé a uzavřené dívky, kterou nikdo v rodině nebere vážně, a že bude sama čelit světu, že bude sama čelit králi Kreontovi, svému strýci. Přemýšlí o tom, že zemře, že je mladá a jak ráda by žila. Ale nedá se nic dělat. Jmenuje se Antigona a musí dohrát svou úlohu až do konce...“

Jean Anouilh,
Antigona
(1942)¹

1. Tripolis, severní Libanon

Čtvrtek 27. října 1983

Upadl jsem. Vstal jsem. Vběhl jsem do toho autoservisu, vrávorá-
ral jsem v suti. Plameny, kouř, prach; vykašlával jsem omítku,
pálila mě v krku. Zavřel jsem oči, ruce na uších. Narazil jsem
do jakési zídky, sklouzl po kabelech. Půlku stropu odnesl vý-
buch. Všude kolem padaly hořící kusy betonu. Za kostrou
jednoho auta zela jáma. Válečná puklina, asfalt rozevřený jako
okvětní lístky až na písečné srdce. Skočil jsem do sutě, jako
bych klopýtl, tělo zhadrovatělé, útroby naruby. Třásl jsem se.
Nikdy v životě jsem se takhle netřásl. Pravá noha, vyděšená
kobyłka v letní trávě, mi chtěla utéct, nechat mě na pospas
osudu. Přitiskl jsem ji oběma rukama k zemi. Krvácela, noha
šílená. Nic jsem necítil. Domníval jsem se, že zranění a zra-
něný jsou jedno. Že v okamžiku zásahu bolest vyštěkne svůj
vzkaz. Ale tu špatnou zprávu mi sdělilo až krvácení. Ani zásah,
ani bolest, jen moje lepkavá šťáva. Roztrhla se mi nohavice.
Kouřilo se z ní. V noze mi šhubalo jako v ukrutně bolavém
zubu. Pot mi přilepil košili ke kůži. Batoh jsem stihl popad-
nout, ale kabát zůstal v Marvánově autě, s doklady, s penězi,
s celou zbývající hotovostí. Netušil jsem, že tank může spustit
palbu na taxík.

„Padej vocaď, Georgesi!“

Jeli jsme podél pobřeží. Za kopci vycházelo slunce. Hned za zatačkou číhal obrovský syrský tank barvy písku. Přehrazoval cestu. Můj drúz zaklel. Dupl na brzdu. Spal jsem. Lekl jsem se. Marván zpanikařil, zacouval na svah klesající k moři. Pancíř-natec se probral. Nepatrný pohyb, malý závan. Kovová hlaveň se otočila.

„Krej se, kurva!“

Sáhl jsem na zadní sedadlo, popadl jsem batoh, šátral po kabátě, po pasu, aniž jsem spouštěl oči ze smrti. A pak jsem to vzdal. Ocelový jícen mířil na nás. Rachot v mé hlavě.

„Přece nebude střílet! Nemůže střílet na taxík!“

Na věži tanku byl namalovaný červený kosočtverec a žluté kolečko. Důvěrně známé obrazce ze školní tabule. A taky tři bílé arabské číslice podle šablony. Marván v hlubokém předklonu přebíhal silnici. Mířil do úkrytu, do rozbořeného autoservisu se zdmi děravými od střepin a černými od sazí. Otevřel jsem dveře auta a s ústy dokořán jsem se rozběhl k zející zřícenině.

„Když padaj dělostřelecký granáty, otevři pusu,“ řekl mi můj přítel, když jsem to zažil poprvé. „Musíš se postarat o dekompresi, jinak ti prasknou ušní bubínky.“

Vřítíl jsem se do autoservisu, když z něj on zase vybíhal.

„Nechal jsem na palubní desce klíče!“

Klíče? Absurdní věta. Hlaveň nás sledovala. Mě, jak vbíhám, jeho, jak vybíhá. Váhala mezi našimi děsy.

Výstřel vyšel v okamžiku, kdy jsem šlápl do stínu.

Padl jsem jako mrtvý, na břicho, potloukl jsem si obličej. Ohnivý políček do týlu mě poslal k zemi. Svalil jsem se dovnitř i ven, nohy na svahu, ruce na cementové podlaze. Ochromené tělo. Prašné světlo trhalo beton. Vstal jsem. Těžký kouř, šedý

prach. Dusil jsem se. Měl jsem písek v krku, rozseknutý ret, dýmající vlasy. Oslepl jsem. Víčka mi trhaly stříbřité flitry. Střela udeřila, ale ještě mlčela. Záblesk, zaburácení, trhající se ocel. Pach střelného prachu, horkého oleje, spáleného kovu. Do jámy jsem se vrhl, když hřmělo. Žaludek mi skočil do krku. Zvra- cel jsem. Proud žluče a kousků sebe sama. Řval jsem strachy. Svíral jsem pěsti, krvácely mi uši. Zakryla mě slaná zemina a olejnatý stín.

Tank se dal do pohybu. Skřípěl k autoservisu. Neviděl jsem ho, slyšel jsem jeho sílu. Hlaveň váhala. Vpravo, vlevo, sípající mechanismus. Odpadlo pouzdro granátu. Ozvěna nárazu dutého kovu do silnice. Ticho.

„Je to sovětskej T55, starej křáp.“

Škulb jsem sebou. Chraplavý hlas, špatná angličtina. V jámě ležel na zádech starý muž, vedle mě, v přítmi. Nevšiml jsem si ho.

„Skloň hlavu, dá si vopáčko.“

Kufíja. Bílé vousy, cigareta v prstech. Pokuřoval. Navzdory tanku, navzdory nebezpečí, navzdory zhroucení našeho světa pokuřoval s pootevřenými ústy a mírumilovným obláčkem blou- majícím na rtech.

„Není to nepohodlný?“

Ukázal mi na břicho. Ležel jsem na jeho zbrani, s pažbou u stehna a zásobníkem zaraženým do hrudi. Chtěl jsem unik- nout dělostřeleckému granátu, a skočil jsem na útočnou pušku. Nehnulo to se mnou. Usmál se a pokýval hlavou. Tank venku se opět rozjel. Řev túrovaného motoru.

„Couvá,“ špitl stařec.

Stín tanku přenechal místo rannímu světlu a spálené trávě. Ještě pořád couval. Nemohl jsem se dočkat křiku racků, abych si vydechl. Nadzvedl jsem se. Na lokti, s otevřenou pusou. Očima jsem hledal Marvána, nejdřív v rachotu, potom v tichu. Doufal

jsem, že se ke mně vrátí, že si bude se smíchem cinkat klíčky od auta nad hlavou. Že si zaskuhrá, jaký je blázen, že se vrátil k taxíku. Blázen hlavně proto, že se mnou šel do tohoto pitomého dobrodružství. Doufal jsem, že mě bratrsky obejmě a bude blahorečit nebesům, že nás ušetřila. Doufal jsem dlouho. Venku stříleli nějakí muži lehkými zbraněmi. Výkřiky, rozkazy, válečná vřava. Dlouhá kulometná dávka. Skulil jsem se na bok. Noha mi krvácela mocnými stříkanci. Palestinec mi bez okolků serval pásek a zaškrtil mi stehno. Ležel jsem na zádech. Bolest se do mě vlamovala úderý kladiva. Stařec mě trochu nadzvedl, opřel mě o okraj jámy a hlavu mi podložil příkrývkou.

A tehdy jsem spatřil Marvána. Nohy mu trčely do silnice. Šaty mu serval výbuch, padl naznak, nahý a zkrvavělý.

Tank pořád chrchlal, o něco výš. Vrátilo se skučení větru. Dech moře. Starý Palestinec se obrátil na bok, s loktem na zemi a hlavou v dlani. Pozoroval mě. Zavrtěl jsem hlavou. Ne, nepláču. Slzy mi došly. Řekl mi, že trochu si jich musím nechat pro život. Že mám právo na strach, na hněv, na smutek.

S obtížemi jsem si sedl. Odstrčil jsem nohou jeho pušku. Přiblížil se ke mně. On a já, v jámě. V knoflíkové dírcě kapsy měl zastrčený smaltovaný odznak Fatahu. Jemně mě chytil za bradu, dovolil jsem mu to. Obrátil mi tvář ke světlu. A pak se naklonil. Pod sešlým knírem měl rozevřené rty. Myslel jsem, že mě políbí. Pozoroval mě. Così ve mně hledal. Zvážněl.

„Potkal jsi smrt, ale nezabils,“ zašeptal.

Myslím, že se mu ulevilo. Zapálil si cigaretu, dřepel si na paty. Už nic neříkal, díval se na křehké světlo venku.

A já jsem se neodvážil mu říct, že se mýlí.

2. Samuel Akounis

Měsíce jsem nevěděl, že Samuel je žid. Byl Řek a k ničemu jinému se nehlásil. Přesto jsme si s kámoši z Proletářské levice v souvislosti s ním často kladli otázky. Byl z ciziny, starší a docela jiný než my. Pamatuji si jeden dubnový den roku 1974 v Paříži. Pochoďovali jsme k Paláci Mutualité. Zabrali jsme vozovku. Kvůli své dýchavičnosti šel Sam za námi po chodníku. Napjatý, uzavřený. Na naše výkřiky „Palestina zvítězí!“ odpovídal „Palestina bude žít!“ Nepřemýšlel jsem o tom, proč rozlišuje mezi zvítězit a žít. Nesl jsem kbelík zelené barvy. Soudruzi za mnou táhli bílou, červenou a černou. Dvě hodiny před sionistickým shromážděním jsme před vchodem do budovy hodlali namalovat palestinskou vlajku.

„Dnes není vhodná chvíle na vlajkoslávu,“ protestoval Sam.

Den předtím, ve čtvrtek 11. dubna 1974, vyslala Lidová fronta pro osvobození Palestiny tři své členy do galilejského města Kirjat Šmona. Chtěli zaútočit na školu, ale ta byla kvůli svátku Pesach zavřená. Vtrhli tedy do náhodně vybraného domu a zavraždili tam osmnáct lidí, z toho devět dětí, a pak spáchali sebevraždu.

„Co kdybychom tu akci odložili na jindy?“ navrhl Sam.

Jako jediný z naší skupiny se postavil proti válečné malůvce. Dali jsme o jeho návrhu hlasovat. Na jedné straně on sám. Na straně druhé ti, kdo soudili, že krveprolití v Kirjat Šmoně na utrpení Palestiny nic nemění.

„Když se kácí les, lítají třísky,“ prohlásil dokonce jeden z nás.
„Devět dětí?“ zeptal se Sam.

Vstal, imponující, klidný. Před třemi měsíci našel útočiště ve Francii a za celou tu dobu jsem ani jednou nezažil, že by zvýšil hlas, sevřel pěsti nebo sraštil obočí. Když jsme se rvali, odmítal se vyzbrojit železnou tyčí. Říkal, že zápalná láhev není argument. Sam byl vysoký, zhroucený do sebe a zároveň svalnatý. Připomínal ošlehaný olivovník. Lidé si ho někdy pletli s poldou. Šedivé krátké vlasy mezi našimi levičáckými hřívami, tvídové sako v protikladu k našim bundám, to, jak zkoumal místa, jak pátravě se díval do očí. Jak nikdy před ničím necouvl. A když už musel, tak pomalu, pozpátku, s vyzývavým pohledem upřeným na soupeře, kterého mrazilo z jeho úsměvu. My jsme se báli policie, extrémní pravice i sionistických nástrah, ale on z ničeho takového strach neměl. Zažil diktaturu, boje v Athénách i věznění a říkal, že naše půtky jsou jen operetka. Nesoudil naše potyčky. Jen prohlašoval, že při ranním nástupu nebude nikdo z nás chybět. Že za námi nikdy nezůstanou mrtví. Že náš hněv je slogan, naše zranění podlitiny a že na krev, kterou proléváme, stačí kapesník. Báł se jistot, ne přesvědčení.

Jednou na křižovatce mi zabránil, abych společně s ostatními řval „cérésáci jsou esesáci“. Jednoduše mi položil ruku na paži a vnořil své černé oči do mých. Byli jsme v plynové pasti. Mezi dvěma ukrutnými záchvaty kašle se mě zeptal, jestli vím, kdo je Alois Brunner. Nechápatě jsem se na něho podíval, vyděšený jeho klidem. Alois Brunner? Jasně že to vím: nacistický válečný zločinec. Slzný plyn čpěl jako síra, oblohu hyzdily naše kameny. Výkřiky, rytmické bušení gumových obušků do štítů. Stáli jsme na chodníku, on a já. Vyrval mi železnou tyč a hodil ji do kanálu. Stáhl si z úst šátek a tlačil mě před sebou. Vztekla jsem se vzpouzel.

„Hráblo ti?“

Strkal mě k policejnímu kordonu, jako když inspektor v civilu táhne svoji kořist do autobusu se zatčenými.

„Ukaž mi Brunnera, Georgesi! Do toho!“

Stáli jsme proti kordonu bezpečnostních jednotek CRS, sami uprostřed ulice, zatímco naši soudruzi všude kolem ustupovali. Policisté se připravovali k útoku. V jejich řadách chodil důstojník a řval, aby se přeskupili.

„Kdo z nich je Brunner? Řekni!“

Sam mě nepouštěl. Prstem ukazoval na muže v přilbách, jednoho za druhým.

„Je to tenhle? Nebo tenhle? Kde se ta svině schovává?“

A pak mě pustil. Policisté s řevem zaútočili. Otevřel dveře jednoho činžáku a vstrčil mě dovnitř. Brečel jsem, třásl jsem se z nedostatku vzduchu. On lapal po dechu. Za zavřenými dveřmi zuřil pouliční boj. Křik, nářek, syčení slzného plynu. Seděl jsem pod schránkami, opřený o domovní dveře. Sam si dřepel vedle mě a rukou se opřel o zeď. Snažil se popadnout dech. Prstem mi stáhl šátek pod bradu.

„Alois Brunner tam nebyl, Georgesi. Ani žádnéj jinej esesák. Ani jejich psi, ani jejich biče. Takový blbosti už nikdy nevypouštěj z huby, jo?“

Přikývl jsem. Ale jen napůl. Nebylo to snadné. Mohl jsem namítnout, že slogan je podobenství, hrubý náčrt, myšlenka nanečisto, ale neměl jsem na to ani náladu, ani odvahu. Věděl jsem, že má pravdu.

„Brač zdravý rozum, prosím,“ řekl Sam

A pomohl mi vstát.

V Athénách skandoval: „Chleba, vzdělání, svobodu.“ Říkal, že to je to nejkrásnější heslo, jaké kdy uhnětl lidský hněv. A právě

on, účastník řeckého odboje, se postavil proti našemu nápadu. Opakoval, že namalovat na ulici palestinskou vlajku den po masakru je chyba. Byl napjatější než obvykle. Díval se nám jednomu po druhém do očí a snažil se nás přesvědčit. Špatně se mu dýchalo, komolil francouzštinu, prokládal ji řeckými slovy, vracel se mu uprchlický přízvuk. Myslím, že tehdy z něho tajně promlouval žid, člověk, který toužil po životě, ne po vítězství. Když jsme hlasovali, zvedl ruku. Zvedla se jen jedna, ta jeho. A pak všechny naše, aby ho přehlasovaly. Prohrál. Vzpomínám si, že jsem hloupě zatleskal. Všichni kámoši z Proletářské levice, holky i kluci, se bujaře radovali. Ne že by vítali smrt devíti dětí, ale chtěli dát najevo svoje odhodlání.

„Nikdo z vás nikdy nebyl v nebezpečí,“ zareagoval Sam.

Můj řecký přítel klopil oči. Mohl ze zasedačky odejít, ale to nebyl jeho styl. Nikdy by nepráskl spřátelenými dveřmi. Jen řekl to, co považoval za správné. A dokonce se dobrovolně přihlásil, že tam půjde s námi.

„Alespoň tu vlajku nenamalujete obráceně,“ utrousil smrtelně vážně.

*

V lednu 1974, když mi Samuel Akounis vstoupil do života, jsme už v našich řadách měli dva Chilany z Hnutí revoluční levice. Utekli ze Santiaga pár dní po státním převratu. Po měsíčním pobytu v Londýně se rozhodli pro Francii kvůli francouzštině a pro Paříž kvůli Komuně. Žili tu jako ilegálové. To Samuel si přijel z Athén jen tak do přednáškového sálu 34B na Jussieuově fakultě, aby podal svědectví o diktatuře plukovníků. Seděl jsem v první řadě posluchárny, zaplněné do posledního místečka, na schodech, s nataženou pravicí nohou. Mrazilo mě v zádech. Před námi stál účastník odboje.

„Jmenuji se Samuel Akounis. A dnes vám přináším pozdrav od studentů Polytechniky, kteří vzdorovali tankům diktatury...”

„A od studentek ne?“ přerušil ho čísi hlas z obecenstva.

Rozhostilo se ticho. Několik žen zatleskalo. Samuel se usmál. Poznámka ho pobavila. Podíval se na dívku stojící v řadě lavic. Jmenovala se Aurora.

„Myslel jsem, že se to rozumí samo sebou, slečno. Ale zdá se, že ve vaší zemi tomu tak není.“

Mluvil nádhernou francouzštinou, podobnou tajné, pokoutně naučené řeči. Vypil vodu ze sklenice postavené na katedře a pozoroval mlčící dav. Muž usazený vedle něho ho vybídl, aby pokračoval. Nepatřil k nám a nebyl to ani profesor. Přišel do posluchárny s Řekem. Jeho tvář mi byla povědomá.

„Tak tedy jmenuji se Samuel Akounis. A dnes vám přináším pozdrav od studentů a studentek Polytechniky, kteří vzdorovali tankům diktatury, což je slovo, které by zasluhovalo mužský rod...”

Potlesk, smích. I sama Aurora zvedla ruku, aby dala najevo, že se vzdává. A Sam začal vyprávět. Věcně, klidně, přesně a pochmurně. Čtrnáctého listopadu 1973 hlasují studentské odbory Národní technické univerzity pro stávku. K Polytechnice se sbíhají stovky studentů ze všech vysokých škol a volají po svržení diktatury. V noci jich tisíce obklopují budovu. Ráno je přicházejí podpořit obyvatelé Athén. Mladí, staří, rodiny s dětmi. Studenti obsazují Polytechniku, zamykají kované brány. Ustavují pořádkovou službu, rozdělují úkoly. Zásobování, noclehy, kontrola vcházejících osob. Zřídí si ošetřovnu, dají dohromady amatérský svobodný rozhlas. Vysílání pokryje celé Athény. Na hlavních ulicích rostou bariéry. Přicházejí výbory zemědělců, dělníci, prostí lidé znechucení plukovníky. Přichází Nikos Xylouris, krétský hudebník, a mezi stávkujícími zpívá: „Vtrhli do města, nepřátelé.“

Řek mluvil. Posluchárna mlčela. Nebyli jsme zvyklí na takovou úspornost slov a gest. Vyprávěl, jako by se svěřoval, nadechoval se, jako by se právě vynořil z vody. Napadlo mě, že má astma. A vzpomněl jsem si na Che Guevaru. Sam od nás neočekával ani blahopřání, ani soucit za to, co se stalo potom. Ten konec jsme znali z paměti, protože jsme si o něm tak často četli v novinách, které ničemu nerozuměly. To hrdinství jsme sdíleli celým svým hněvem, dojímalá nás krása holých rukou proti pancéřovým dělům. Kolik z nás se v duchu přivázalo k plotu Polytechniky a čelilo smrti? Patřil jsem k nim. Viděl jsem sám sebe na tanku, jak házím ruční granát do jeho otevřené věže, jak mě oslavuje dav napřážených pěstí. To hrdinské gesto jsem si představoval pořád dokola. Někdy jsem mával řeckou vlajkou, jindy rudým praporem. Po několika pivech, unesen houslemi Míkise Theodorákise, jsem pokládal život pod pásem burácejícího tanku. Když jsem se díval na film Z, zachraňoval jsem Grigórise Lambrákise, odnášeje Yvese Montanda na zádech.

Seděl jsem tam, tváří v tvář Řekovi, a vášnivě jsem mu naslouchal. Styděl jsem se za své tajné představy. Těsně před usnutím jsem s holýma rukama čelil dějinám. Směšné. V roce 1967 jsem na protest proti válce ve Vietnamu spálil v Central Parku svoji vojenskou knížku. V roce 1969 jsem bránil katolická ghetta v Belfastu. V roce 1971 jsem vysvobodil Angelu Davisovou a pak jsem se s ní oženil. V roce 1973 jsem zachraňoval řecké vzbouřence. V roce 1974 jsem klopil zrak před partyzánem.

Snil jsem o sobě jako o hrdinovi. Už jsem si netroufal pohlédnout Samuelu Akounisovi do očí.

Vyprávěl o té tragické noci. V sobotu 17. listopadu, po šestapadesáti hodinách okupační stávky, obklíčí Polytechniku dvacítká tanků. Ve škole je přes pět tisíc lidí, v okolních ulicích deset tisíc. „Nebojte se tanků!“ opakuje pořád dokola povstalecký rozhlas.